

فشار ایران بر آذربایجان: یک تیر با دو نشان

به قلم آرش علایی (/fa/experts/arsh-layy/)

۲۶ مه ۲۰۲۳

همچنین دست‌یافتنی به

(English (/policy-analysis/irans-pressure-azerbaijan-two-birds-one-stone

العربية (/ar/policy-analysis/aldght-alayrany-ly-adhrbyjan-sfwan-bhjr-wahd/)

درباره نویسنده

آرش علایی (/fa/experts/arsh-layy/)

آرش علایی تهیه‌کننده تلویزیونی و روزنامه‌نگار ویدئویی با سابقه است که از ایران برای نشریاتش چون مجله پپیل و شبکه خبری سی.بی.اس گزارش داده است. او با صدای آمریکا و تلویزیون ایران اینترنشنال در شهر واشنگتن هم کار کرده است.

تحلیل کوتاه

ایران با آگاهی از رشد قدرت و نفوذ اقتصادی آذربایجان دست به اقداماتی می‌زند تا تنش‌ها به نفع ایران برقرار بماند

تنش‌ها میان ایران و آذربایجان که از ماه ژانویه به این سو افزایش یافته است در اواخر ماه مارس و هنگامی که یک عضو پارلمان آذربایجان در نزدیکی خانه‌ش در باکو هدف گلوله قرار گرفت به اوج رسید. رسانه‌ها در آذربایجان اسرائیل و ایالات متحده آمریکا انگشت اتهام را به سوی ایران نشانه رفتند. روزنامه‌های آذری نام چهار مظنون را اعلام کردند.

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-04-06/azerbaijan-arrests-group-accused-of-plotting-iran-backed->

[coup#xj4y7vzkg](https://www.turan.az/ext/news/2023/4/free/politics_news/en/3177.htm) که گفته می‌شود برای ایران کار می‌کرده‌اند بر اساس خبر توران‌نیوز

https://www.turan.az/ext/news/2023/4/free/politics_news/en/3177.htm هر چهار نفر در چند سال گذشته به ایران سفر کرده‌اند و یکی از آنان کنشگر مذهبی است و مدتی هم ویدیوهایی را روی شبکه یوتیوب منتشر می‌کرد. رسانه‌های آمریکا به

[همزمانی](https://www.usnews.com/news/world/articles/2023-03-29/azerbaijan-investigating-terror-attack-after-) (<https://www.usnews.com/news/world/articles/2023-03-29/azerbaijan-investigating-terror-attack-after->

[lawmaker-wounded-in-gun-attack](https://www.usnews.com/news/world/articles/2023-03-29/azerbaijan-investigating-terror-attack-after-)) حمله به فاضل مصطفی نماینده مجلس آذربایجان و سفر برنامه‌ریزی شده وزیر خارجه آن کشور به اسرائیل برای افتتاح سفارت آذربایجان در اورشلیم اشاره کرده‌اند.

مناسبات در حال گسترش آذربایجان و اسرائیل با نیاز مبرم باکو به حفاظت از خود تعریف شده است. آذربایجان در منطقه‌ای قرار دارد که در آن دوست کامیاب است و منابع طبیعی به ویژه نفت و گاز فراوان. آذربایجان که در سال ۱۹۹۱ و پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی تاسیس شد طی سه دهه از کشوری فقیر به کشوری تبدیل شد که با صبر و حوصله از صنایع نفت و گاز خود کسب ثروت کرد و با توسعه خط لوله به اروپا کریدور گاز جنوبی آذربایجان این کشور را با دلارهای نفتی حاصل از اروپا ثروتمند ساخت.

آذربایجانی‌ها خوب می‌دانند که یک کشور فقیر و بی‌دفاع بهتر از کشوری غنی و بی‌دفاع است. آذربایجان همزمان با کامیابی‌های اقتصادی در کنار همسایه جنوبی خود -جمهوری اسلامی ایران- زندگی کرده که از شکوفایی اقتصادی باکو سهم خود را مطالبه می‌کند. ایران به دنبال مشارکت در صنایع نفت و گاز باکو و پروژه‌های ساخت‌وساز آذربایجان به نفع سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بوده است. اما آذربایجان به اسرائیل ترکیه ایالات متحده آمریکا و در سطح پایین‌تری به ناتو روی کرد طرف‌هایی که جمهوری اسلامی در قبال همکاری‌شان مواضع خصمانه دارد. ژیم ایران تمایل روزافزونی به کامیابی و نفوذ در قفقاز نشان داده که نقطه تلاقی منافع ایران و روسیه است.

آذربایجان خاری در چشم ایران و روسیه است که بازار نفت خود را در اروپا از دست داده‌اند. آذربایجانی‌ها از طریق خط لوله باکو-تفلیس-جیحان نفت صادر می‌کنند. بن خط لوله از گرجستان عبور می‌کند که عضو ناتو نیست و در سال ۲۰۰۸ حدود ۲۵ درصد از خاک خود را به روسیه باخت به ترکیه می‌رود که عضو ناتو است و منافع و ادعاهایی نیز در قفقاز دارد و از آنجا به اروپا می‌رسد. روسیه و ایران نمی‌توانند به بازار نفت و گاز اروپا دست یابند اما آذربایجان به طور فزاینده به صدور نفت به دشمنان روسیه ادامه می‌دهد و اتحادش با ترکیه و اسرائیل را وسعت می‌بخشد و ایران در حال کنار ماندن از این بازار است.

آذربایجان در کنار آمدن با روسیه که گزینه‌های فراوانی برای مهار باکو یا تحت فشار گذاشتن آن دارد محتاطانه رفتار کرده است. پس از حمله روسیه به اوکراین آذربایجان به دلیل «نگرانی‌های امنیتی» به طور ناگهانی صادرات نفت و گاز از دو پایانه خط لوله در دریای سیاه را متوقف کرد. از سوی دیگر روسیه کمک‌های تسلیحاتی و اقتصادی خود را به ارمنستان افزایش داده که می‌تواند زندگی را برای باکو دشوار سازد. ما تهدید واقعی آن چیزی است که ایران در قبال تامین پیمان و تسلیحات برای روسیه از مسکو دریافت می‌کند. اگر فروش جت‌های جنگنده سو-۳۵ اعلام‌شده از سوی ایران تکمیل شود این جت‌های نسل پنجم می‌توانند ایران را به طور بالقوه در مقابل آذربایجان که ده‌ها هواپیمای روسی نسل دوم و سوم دارد در موقعیت برتر قرار دهند. نیروی هوایی قدیمی آذربایجان و شمار محدود پهپادهای «بیرقدار» ساخت ترکیه نیز برای بازدارندگی ایران کافی نیست. در عین حال آذربایجان فاقد دستاوردهای عمده نظامی است و در برابر نفوذ دستگاه‌های امنیتی و مذهبی ایران نیز آسیب‌پذیر است.

ایران همچنین به دنبال اعمال فشار بر آذربایجان از طریق حمایت از دشمنان آن بوده است. نکته جالب این است که هرچند ایران و آذربایجان دارای شباهت‌های چشمگیر تاریخی مذهبی و ترکیب قومی هستند اما جمهوری اسلامی به حمایت از ارمنستان علاقه بیشتری نشان داده است. ملت مسیحی که در دو جنگ خونبار با آذربایجان شیعه جنگیده است. بر خلاف آذری‌ها که همواره بخشی از امپراطوری ایران را تا زمان شکل‌گیری ایران مدرن تشکیل می‌دادند ارمنی‌های ایرانی در قرن هفدهم با اجبار شاه عباس به شهرهای ایران مانند اصفهان و تبریز کوچ داده شدند.

علاقه ایران به ارمنستان شامل حال ارمنی‌های ساکن ایران نمی‌شود. نمایندگی آنان در جمهوری اسلامی محدود به یک کرسی مجلس است که جامعه ارمنی طی «انتخابات» مورد تعریف جمهوری اسلامی انتخاب می‌کنند و قدرت بسیار محدودی در مجلس دارد. در مقابل آذری‌های ایرانی حضور به مراتب قوی‌تری در مجلس و در میان اعضای ارشد سپاه بدنام پاسداران دارند و اعضای آذری دستگاه روحانیت ایران که غیبت روحانیون ارمنی در آن جای تعجب ندارد آنان را تحکیم و تقویت می‌کنند.

با تمام این‌ها موقعیت ارمنستان استراتژیک است و با آذربایجان تقریباً محصور در خشکی که فقط دارای بنداری در دریای خزر است مرز مشترک دارد و با آن در جنگ است. محصور بودن در خشکی کار ایران را در فشار بر آذربایجان آسان‌تر می‌کند. ارمنستان هم در ازای حمایت نظامی و اقتصادی ایران به آن کمک می‌کند تا در تجارت پرسود میان هند و روسیه نقش بازی کند.

گزارش‌ها از هند در اوایل ماه مارس نشان می‌دهد که آارات میرزاییان وزیر خارجه ارمنستان در جریان سفر به هند یک مسیر ایران-ارمنستان-دریای سیاه را به عنوان جایگزینی برای کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب پیشنهاد کرد که با دور زدن آذربایجان و از طریق ایران هند را از جنوب به روسیه در شمال متصل خواهد کرد. اگر هند از این مسیر تجاری استقبال کند مشارکت آذربایجان در این کریدور بازرگانی پیچیده‌تر خواهد شد. اگرچه مناسبات دهلی‌نو و باکو نسبتاً گرم تعریف می‌شود هند تمایل فزاینده‌ای به حفظ روسیه به عنوان یکی از شرکای اصلی تجاری خود نشان داده است. این نقطه‌ای است که ممکن است به عنوان اهرم فشار موثر بر هند مورد استفاده ایالات متحده و اتحادیه اروپا قرار گیرد تا از مشارکت در تلاش‌های ایران برای منزوی کردن آذربایجان دست بردارد.

در هر دو صورت تهران احتمالاً به جست‌وجوی راه‌هایی برای اعمال فشار بر باکو ادامه خواهد داد. جمهوری اسلامی از حضور فزاینده اسرائیلی‌ها در آذربایجان نگران است اما آنچه که بیشتر مورد توجه ایرانی‌هاست رشد اقتصادی یک کشور سکولار با اکثریت شیعه در آن سوی مرز خودشان است. رژیم اسلامی در ایران تصویر رو به رشد آذربایجان به عنوان کشوری مرفه‌تر از ایران را تحقیر می‌کند به ویژه به این دلیل که ایران خانه ۱۲ تا ۱۵ میلیون آذری است. از سال ۲۰۰۶ به این سو وقتی که خط لوله باکو-تفلیس-جیحان صدور نفت آذربایجان به اروپا را آغاز کرد زنگ خطر در تهران به صدا درآمد.

در حالی که آذری‌های ایرانی در مقایسه با سایر اقوام نمایندگانی بیشتری در بدنه حاکمیت دارند به خوبی می‌دانند که مورد علاقه جمهوری اسلامی نیستند. رژیم ایران در قبال قدرت جمعی آنها محتاط است. در ماه مه ۲۰۰۶ خبرگزاری رسمی جمهوری اسلامی کاریکاتوری را در هفته نامه کودکان خود منتشر کرد. انتشار آن کاریکاتور چنان واکنشی را در استان آذربایجان ایران برانگیخت که رژیم را غافلگیر کرد. پاسخ رژیم به گونه‌ای بود که در آن زمان غیر قابل تصور بود به جای توسل به زور رژیم به سرعت عذرخواهی کرد و اجازه داد که اعتراضات از تلویزیون سراسری پخش شود. اعتراضات سال ۲۰۰۶ حجم چشمگیری از مخالفت علیه رژیم در ایران را برانگیخت. فراخوان‌های جدایی‌طلبانه تشدید شد و این امر تابوهای فراوانی را در به چالش کشیدن اقتدار رژیم در هم شکست. آذری‌های ایرانی در تمنای آزادی و

عدالت با بقیه گروه‌های اقلیت در جمهوری اسلامی ایران شریک اند. استان آذربایجان ایران از نظر غنای منابع طبیعی و انسانی همتای جمهوری آذربایجان است. این تفاوت که جمهوری آذربایجان مورد حمایت سرمایه‌داری غرب است و روحانیون ایران نمی‌خواهند تحت تاثیر «تهاجم غرب» قرار گیرند.

تهران شاهد تبدیل شدن باکو از یکی از شهرهای متعدد حاشیه دریای خزر به ثروتمندترین این شهرها بوده است با آسمان‌خراش‌های مشرف بر خزر سرمایه‌گذاری‌های اروپایی حضور پررنگ برندهای لوکس و حتی پیست مسابقه فرمول یک. رشد قدرت خرید شهروندان متوسط آذربایجانی را می‌توان در افزایش درآمد سرانه خانوار و بالا رفتن فروش خرده‌فروشی به نسبت جمعیت مشاهده کرد. این واقعیت به طبقه متوسط ایرانی چه فارس و چه آذری این حقیقت را یادآور می‌شود که اقتصاد شکست‌خورده جمهوری اسلامی بیشتر محصول سوءمدیریت یک دیکتاتوری دینی و سکولارگیز است.

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بوی پول شنیده است و سهم خود را از آن طلب می‌کند. ترور اخیر نشانه آن است که تهران بدون رویارویی نظامی تنش‌ها را تشدید خواهد کرد. بران با حفظ فشار بر آذربایجان با یک تیر دو نشان می‌زند و این نکته را به آذری‌ها در دو سوی مرز ایران یادآوری می‌کند که اگر جمهوری اسلامی لطمه بخورد آنان نیز لطمه خواهند خورد.

RECOMMENDED

BRIEF ANALYSIS

The Border of the EU starts at Syria's M4

۲۶ ۲۰۲۳ مه

Rena Netjes

[\(/policy-analysis/border-eu-starts-syrias-m4\)](#)

BRIEF ANALYSIS

Turkey's Presidential Runoff: What to Expect May 28 and After

۲۶ ۲۰۲۳ مه

Elcin Poyrazlar ,
Emre Peker ,
Humeyra Pamuk ,
Soner Cagaptay

(/policy-analysis/turkeys-presidential-runoff-what-expect-may-28-and-after)

ARTICLES & TESTIMONY

Is OPEC About to Play With Oil Prices as the Summer Driving Season Starts?

۲۶ ۲۰۲۳ م

Simon Henderson

(/policy-analysis/opec-about-play-oil-prices-summer-driving-season-starts)

TOPICS

(/policy-analysis/amwrdakhly-ayran/) امور داخلی ایران

(/policy-analysis/anrzhly-w-aqtsad/) انرژی و اقتصاد

(/policy-analysis/syast-kharjy-ayran/) سیاست خارجی ایران

(/policy-analysis/aqtsad-ayran/) اقتصاد ایران

REGIONS & COUNTRIES

(/policy-analysis/ayran/) ایران